

Fijałkowski, Paweł

"Polska książka ewangelicka" - wystawa w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Sochaczewie

Notatki Płockie 39/2-159, 49-50

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„POLSKA KSIĄŻKA EWANGELICKA” - WYSTAWA W MIEJSKIEJ BIBLIOTECE PUBLICZNEJ W SOCHACZEWIE

Wiosną 1450 r. zwolennik husytyzmu Jan z Bolimowa został oskarżony o posiadanie heretyckich księzek. Owe rękopiśmienne woluminy, których dalsze losy są dla nas zupełną tajemnicą, były pierwszymi protestanckimi książkami w dziejach Zachodniego Mazowsza.

W maju i czerwcu 1994 r. w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Sochaczewie prezentowano wystawę ukazującą dzieje polskiej, drukowanej książki ewangelickiej od XVI w. po chwilę obecną.

Protestantyzm podniósł „Biblię” do rangi najwyższego autorytetu w Kościele, przypomniał zasady powszechnego kapłaństwa, uczynił regułą praktyki religijnej w języku ojczystym wiernych. Wszystko to sprzyjało rozwojowi literatury religijnej i ruchowi wydawniczemu. Drukowano biblie, katechizmy, postylle i kancjonały (zwane z polską pieśnioksięgami).

Pierwszym centrum wydawniczym literatury ewangelickiej w języku polskim stał się w połowie XVI w. Królewiec, stolica luteranckich Prus Książęcych. Książki religijne dla zwolenników Reformacji drukowano również w Krakowie, głównie w oficynach wydawniczych Aleksego Rodeckiego i Macieja Wierzbęty. Ten ostatni był m.in. wydawcą dzieł Mikołaja Reja, spośród których na wystawie pokazano „Apocalypsis, to jest: dziwna sprawa skrytych tajemnic Pańskich” (1565; reprint Paryż 1876). Kalwińskie i ariańskie drukarnie działały w wielu miejscowościach Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego. W Brześciu nad Bugiem ukazało się w 1563 r. pierwsze ewangelickie tłumaczenie całej „Biblii”.

Większość drukarni przestała istnieć jeszcze przed końcem XVI w., co było jednym z przejawów zmierzchu polskiej Reformacji. Z nastaniem XVII w. na czoło wysunęły się ośrodki wydawnicze w Gdańsku i Toruniu. Poza granicami Rzeczypospolitej, na Dolnym Śląsku wiodącą rolę odgrywała oficyna wydawnicza w Brzegu. Tutaj wydrukowano w 1670 r. „Pieśni co przedniejsze z kancjonała wielkiego toruńskiego...”, zawierające m.in. 33 psalmy w tłumaczeniu Jana Kochanowskiego. Literaturę religijną z niemiecko-polskiego pogranicza językowego reprezentował na wystawie „Der kleine Catechismus... Mały catechismus...” Marcina Lutera, wydany w 1643r. w Gdańsku (reprint Kolonia 1958) z przeznaczeniem dla Kaszubów (Słowiańców) zamieszkujących Pomorze Zachodnie. Tekst polski przygotował ksiądz Michał Pontanus-Mostnik, pastor w Smołdźnie.

Moment otwarcia wystawy.

Dopiero w XVIII w. tania, lecz jakościowo gorsza książka stała się zjawiskiem masowym. Czynnikiem pobudzającym zainteresowanie literaturą religijną był pietyzm. W 1726 r. wydano w Halle Biblię („Biblia sacra, to jest: wszystkie Księgi Starego i Nowego Przymierza...”). Ożywiły się również stare centra drukarskie. W Brzegu ukazało się kilka wydań „Kazań...” księdza Samuela Dambrowskiego (na wystawie egzemplarz z lat 1785-1789).

Tuż po upadku Rzeczypospolitej szlacheckiej, na przełomie XVIII i XIX w. rozpoczął się krótkotrwały renesans polskiej książki ewangelickiej w Gdańsku. Był on owocem pracy księdza Krzysztofa Celestyna Mrongowiusza. Kulturalne odrodzenie pozbawionego państwowości narodu polskiego zaowocowało w II połowie XIX w. rozkwitem polskojęzycznej literatury religijnej i ruchu wydawniczego w zaborze rosyjskim. Na uwagę zasługują publikacje księdza Leopolda Otto: „Ojczyzna nasza. Dziewięć

kazań" (Warszawa 1855) i „Rozmyślenia i modlitwy" (Warszawa 1890). W zaborze austriackim rozwijał się ewangelicki ruch wydawniczy z centrum w Cieszynie.

W tym samym czasie topniała społeczność polskojęzycznych luteran w Prusach Wschodnich i na Śląsku Pruskim. Wydawano dla nich nadal „Biblię", śpiewniki i zbiory kazań drukowane czcionką gotycką (szwabachą). Pięknym przykładem jest ilustrowany zbiór kazań Marcina Lutera opracowany przez księdza M. Skowronka i wydany w Berlinie około 1900 r. pod tytułem „Ja i dom mój będziemy służyli Panu". W 1908 r. ukazało się w Brzegu ostatnie wydanie „Kancyonafu..." (na wystawie egzemplarz z 1880 r.).

Odrodzenie państwa polskiego w 1918 r. stworzyło dogodne warunki wszechstronnego rozwoju polskiego protestantyzmu. Literaturę religijną wydawano głównie w Warszawie, Łodzi, Wilnie oraz na Śląsku Cieszyńskim. Na wystawie zaprezentowano pochodzące z tych i innych ośrodków wydawnictwa luterzańskie, reformowane i metodystyczne. Rozwi-

jała się publicystyka ewangelicka, której czołowym przedstawicielem był żyrdowianin Paweł Hulka Laskowski.

Po katastrofie II wojny światowej w zniszczonym kraju kościoły protestanckie z zadziwiającą szybkością wznowiły działalność wydawniczą. Oczywiście, była ona limitowana i kontrolowana przez władze PRL. Obok literatury luterńskiej i reformowanej (kalwińskiej) pojawiły się liczne publikacje metodystyczne, baptyistyczne, adwentystyczne i in. Wielkim osiągnięciem było ukończenie prac nad nowym przekładem „Biblii", wydanym po raz pierwszy w 1975 r. przez Brytyjskie i Zagraniczne Towarzystwo Biblijne.

O spontanicznym rozkwicie ewangelickiego ruchu wydawniczego możemy mówić po 1989 r. Jest on nacechowany silnymi nawiązaniem do tradycji. Pięknym tego przykładem jest reprint „Postylli" Marcina Lutera (Cieszyn 1883), wydany 1993 r. przez Wydawnictwo „Augustiana" w oficynie drukarskiej Książnicy Miejskiej im. Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Paweł Fijałkowski